

PERCEPȚII ASUPRA ORBIRII DIN PRISMA GRECILOR ANTICI, A EVREILOR ȘI A CREȘTINILOR

ALEXANDRU ORĂȘANU

Teologie Pastorală anul II

Evreii defineau ochii în funcție de singura vedere reală căreia îi sunt destinați: vederea divină. Cuvântul *ain*, care-l definește, înseamnă și sursă: deci ochiul are de-a face cu vederea în profunzime.

„Ochiul poate fi identificat cu săgeata care ne traversează *haina de piele*”, asigurându-i posibilitatea de a vedea o lume transcendentă celei unde ne ține prizonieri starea de cădere. Străpungerea pielii noastre de animal simbolizează străpungerea condiționării de către lumea fenomenală. Astfel, ochiul se definește ca organul de vedere a lumii transcendente, lumii divine.”¹

Specialiștii vorbesc despre existența a trei tipuri de ochi: ochiul fizic, pentru percepția luminii, ochiul frontal (numit și al treilea ochi al lui Shiva)² și ochiul inimii, ultimii pentru a avea acces la lumina spirituală. Ochiul inimii este omul care-l vede pe Dumnezeu, dar și Dumnezeu care-l vede pe om. Nu este deci întâmplătoare reprezentarea în iconografie a lui Dumnezeu sub forma unui ochi veșnic deschis înscris într-un triunghi (ce-i drept semnul a devenit și simbol masonic).

Tradiția vorbește despre omul care se naște ca despre cel care dechide ochii, așa după cum se referă la cel mort ca la cel care i-a închis. Este interesant de remarcat faptul că cel puțin în tradiția creștină, mortului i se închid ochii pentru că se spune că nu poate vedea (cunoaște) două lumi concomitent. Altfel spus, în momentul în care omul devine orb pentru totdeauna în această lume, ochii sufletului său se deschid într-o alta, fie ea doar spirituală.³

¹ Annick de Souzenelle, *Simbolismul corpului uman*, Ed. Amarcord, Timișoara, 1999, p. 372

² „Un alt ochi se găsește la intersecția a două drepte ce unesc, una, cele două urechi, cealaltă, rădăcina nasului cu occipitalul. Acolo se găsește ochiul mistic cu care putem vedea totul... Ochii fizici și cel de al treilea ochi reprezintă o prismă... Din al treilea punct al vederii, lucrurile se văd simultan dinăuntru și din afară. Ochiul interior este cel care privește concomitent cele două părți: aceasta este intuiția.” (Pierre Riffard, *Dicționarul esoterismului*, Ed. Nemira, București, 1998, p. 200)

³ Spune Lev Șestov în *Revelațiile morții*, că într-o carte veche de înțelepciune stă scris că atunci când îi vine omului sorocul Îngerul Morții coboară la el spre a-i despărți trupul de suflet. În acel moment corpul său e acoperit de ochi de care, de fapt, nu are nevoie, nu i-au fost lui hărăziți. Se poate întâmpla, însă ca apariția lui să fie prea devreme. Atunci Îngerul Morții își dă seama, nici măcar nu se mai arată și-i lasă celui vizitat o pereche din mulțimea

Nu cred că mitologiile insistă în mod întâmplător asupra ochilor cuiva. Așa, de exemplu, ciclopul este reprezentat ca un antropofag uriaș, cu un singur ochi (indicând condiția lui subumană).

De asemenea, Hera are ca pasăre reprezentativă păunul, de vreme ce ochiul ei veșnic treaz veghează toate infidelitățile la care o supune afemeiatul Zeus.

Atena/Minerva, zeița înțelepciunii, este simbolizată adesea printr-o bufniță, simbol al cunoașterii. Se știe că este vorba despre o pasăre de noapte, așa încât, in extenso, putem vorbi depre ideea că ochiul este legat de înțelepciune și cunoaștere, așa cum orbirea este sinonimă cu ignoranța, în sens pur etimologic.

Orbirea se poate interpreta fie ca ignorare a realității lucrurilor - și atunci omul este identificat cu nebunul, iresponsabilul - fie ca ignorare a aparențelor înșelătoare ale lumii - și din această categorie fac parte aceia care se apleacă mai mult spre partea profundă a lucrurilor.

În acest sens, este interesant de văzut cum se ajunge la orbire. Răspunsul poate fi unul simplu, dar nu univoc: prin diferite vicii (se spune că ești orbit de mânie, de invidie, de patimă). Putem aminti expresiile populare care se leagă de ideea de orbire atunci când exprimă o trăire neortodoxă a omului: e orbit de băutără, are orbul găinii, e în săptămâna oarbă, orbit de mînie/furie.

Este interesant faptul că teama însăși poate paraliza, cel puțin în sens figurat, diferitele simțuri ale omului și vederea în mod expres. Se cunosc diferite cazuri în care oamenii, martori ai unor orori sau nedreptați, devin „orbi” sub imperiul fricii, al amenințării.

Alteori, orbirea este văzută ca o pedeapsă divină sau, din contra, ca semn distinctiv pentru predilecții divinității.

În primul caz ne putem referi la Sfântul apostol Pavel care, în drum spre Damasc, unde se îndrepta cu gândul de-a le veni de hac creștinilor, s-a întâlnit cu Cel care-i va schimba definitiv și irevocabil existența. În urma dialogului cu Hristos, pe care cei de lângă apostol nu-l vedeau, Pavel însuși orbește. Altfel spus, în momentul în care se deschid ochii sufletului se închid cei ai trupului. Orbirea este deci un semn al schimbării care s-a produs în om. În cazul Apostolului neamurilor incapacitatea de-a vedea este una temporară și este tămăduită de Anania: „Și a mers Anania și a intrat în casă și, punându-și mâinile pe el, a zis: Frate Saul, Domnul Iisus, Cel ce ți S-a arătat pe calea pe care tu veneai, m-a trimis ca să vezi iarăși și să te umpli de Duh Sfânt. Și

de perechi de ochi ce-i acoperă trupul. Pe lângă ceea ce văzuse până atunci, omul începe să vadă lucruri noi și stranii, nu așa cum le văd ceilalți oameni, ci cum le-ar vedea locuitorii celorlalte lumi. Nimic din ce văd ochii normali, obișnuiți, nu seamănă cu ceea ce văd ochii lăsați de Înger. Sunt două viziuni total opuse, de bietul om poate să creadă c-a înnebunit.

îndată au căzut de pe ochii lui ca niște solzi; și a văzut iarăși și, sculându-se, a fost botezat.”⁴

Un alt personaj biblic lovit de orbire este și Samson. După ce, trădat de Dalila, cade în mâinile filistenilor, aceștia îi scot ochii. Vorbim aici despre faptul că acest nazireu, în momentul în care și-a vândut sufletul, a fost lovit de orbire ca semn exterior al întunericii în care intră sufletul celui care se îndepărtează de Dumnezeu. „Dar nu știa că Domnul Se depărtase de el. Atunci l-au luat frunțașii Filistenilor și i-au scos ochii”⁵

Cartea lui Tobit din Vechiul Testament vorbește și ea despre orbire lui Tobit tatăl. Acesta va fi vindecat de fiul care-i poartă numele și care este ajutat în această acțiune de arhanghelul Rafail.

Călătoria întreprinsă de Tobit-fiul - alter-ego-ul tatălui - în numele bătrânului Tobit reproduce rătăcirile în tenebrele labirintului trăit la acest nivel al Ființei. Leacul va fi reprezentat de organele unui pește. Vorbim aici despre o prefigurare a vindecării pe care Hristos - al cărui simbol va fi peștele - o va aduce nu doar celor orbi trupește, cât mai ales celor orbi sufletește.

O figură interesantă este și cea a profetului Tiresias, atât de prezent în tragedia greacă „bătrânul înțelept, orb față de lumea exterioară, dar văzând în lumea interioară”.⁶ Orbirea i s-a datorat faptului că a îndrăznit s-o vadă la scăldat pe zeița Atena. El este omul care identifică în Oedip împlinirea destinului tragic: paricidul și incestul cu propria-i mamă. Interesant este faptul că Oedip ajunge el însuși să-și scoată ochii. Această orbire este un act voluntar pe care personajul și-l asumă. Va fi călăuzit de aici înainte de una dintre fiicele sale - Antigona - care astfel „își înscrie numele printre cele ale călăuzelor care-i însoțesc pe călători în lumea Marilor Tenebre. Doar Hristos coboară singur în infern”.⁷

În celălalt caz vorbim despre orbire ca despre un semn al prezenței divine în om.

Astfel, orbi sunt adesea aezii, mai ales în calitatea lor de făpturi inspirate. Cel mai cunoscut personaj în acest sens este Homer, pe care istoria l-a păstrat sub numele de „cântărețul orb”. Legenda spune că Homer ar fi fost învins într-o petrecere de către muze care i-au sfărâmat lira și i-au luat vederea.

„Datorită fără îndoială sculpturilor care îl înfățișează pe Homer orb tradiția a făcut dintr-un orb simbolul *poetului itinerant*, al rapsodului, bardului, truverului și trubadurului.”⁸

⁴ *Faptele Apostolilor* 9, 17-18.

⁵ *Judecători*, 16, 20-21.

⁶ Annick de Souzenelle, *op. cit.*, p. 103.

⁷ *Idem*, p. 373.

⁸ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. 2, Ed. Artemis, București, 1995, p. 383.

De fapt, în persoana lor se întâmplă un lucru paradoxal: deși sunt orbi, ei văd adesea mai bine decât cei care nu și-au pierdut văzul. „Poate că viziunea interioară are drept sancțiune sau drept condiție renunțarea la vederea lucrurilor exterioare și trecătoare.”⁹

În societățile tradiționale, bardul orb constituie o funcție răspândită atât în Europa cât și în Asia. Orbii erau băsmuitorii acompaniați de ceteră. Între ei și lume se interpune o pânză de păianjen, astfel încât activitatea lor nu poate fi distrasă de nicio faptă, el rămânând centrul universului.

Sadoveanu face referire la acești aezi orbi în povestirea *Orb sărac* din *Hanul Ancuței*, atunci când îl prezintă pe orb recitând *Miorița* în sunet de cimpoi.

Adesea, acești rapsozi sunt reprezentați stând proptiți de un copac sau de o coloană, simbolizând astfel anima mundi ce străbate axis mundi.

Voievozilor și de altfel și celorlalți stăpânitori ai lumii li se spuneau basme, ori li se cântau balade nu doar la ospete, ci și înainte de-a adormi. Atunci când i se recita, voievodul închidea ochii, adică, devenea *orb* ca și partenerul său, între ei stabilindu-se o egalitate, un numitor comun: „*iară ochiu-nchis afară înlăuntru se deșteaptă.*” (Eminescu)

Există o admirabilă poveste legată de Țarul Ivan cel Groaznic și rapsodul orb care-l adormea cu poveștile sale.¹⁰

Borges, unul dintre cei mai cunoscuți scriitori argentinieni, considera orbirea sa ca pe un dar, artistul având o misiune pe care și-o poate duce la capăt dincolo de toate nenorocirile pe care viața i le oferă. Pasiunea pentru

⁹ *Ibidem.*

¹⁰ „- *Și cine v-a învățat cântece să cântați și povești să povestiți?*

- *Însuși Domnul Dumnezeu, din vremuri de demult ne-a învățat.*

- *Cum asta?*

- *Bătrânii noștri o povestesc și cântăreții o cântă.*

Odinioară, în vremuri străbune, s-a întâmplat asta. Când s-a înălțat Domnul nostru Hristos la ceruri, au plâns toți sârmanii cu duhul, orbii, șchiopii, adică toată tagma asta a noastră a milogilor: «Oh, unde pleci tu Hristoase Dumnezeule? Pe noi cui ne lași? Cine are să ne potolească setea și foamea?» Și răspunsu-le-a Hristos, Împăratul Cerurilor: «Am să vă las, zice, un munte de aur, un râu de miere, podgorii săpate și livezi bogate. Și-o să fiți băuți și mâncați, îmbrăcați și încălțați!» Și-a ridicat atunci glasul Sfântul Ioan Teologul: O, milostive Mântuitorule! Nu le da lor nici munte de aur, nici râuri de miere, nici podgorii săpateși livezi bogate. Că n-au să știe avutul să-l stăpânească; ci dă-le lor, Hristoase, basmele marilor despre vechime-străvechime, despre oamenii Domnului. Și-au să pornească milogii să colinde lumea, să povestească basmele-marile, să cânte cântecele-dulcile și orice om are să le dea de băut și de mâncat, de-mbrăcat, de-ncălțat.» Și grăi Hristos, Împăratul Ceresc: «Facă-se voia ta, Ioane! Ale lor să fie cânticele-dulcile, basmele-marile. Iar cine-i va milui cu mâncare și băutură, apărat să fie de beznele nopții și de un loc în Rai să aibă parte; deschise să-i fie aceleia porțile Raiului. Amin.»

literatură e mult mai puternică, încât până și suferința este recuperată și filtrată în interesul său. „*Tot ceea ce i se întâmplă - inclusiv umilirea, rușinea, nenorocirile - toate acestea i-au fost date ca material pentru arta sa și trebuie să-l folosească.*” Conform sentinței socratice, cine se poate cunoaște mai bine decât orbul care trăiește mai mult cu sine însuși? Îndepărtarea de lumea vizibilă, însingurarea, îl apropie pe orb de lucrurile esențiale.

„*Eu datorez umbrei, spune Borges, anglosaxona, îi datorez modestele mele cunoștințe de islandeză, îi datorez bucuria atâtor rânduri, atâtor versuri, atâtor poeme și de a fi scris o carte intitulată cu anumită falsitate, „Elogiu umbrei”, în care elogiam orbirea mea, deoarece am înțeles că nu a fost în totalitate rău.*”

Un alt orb al literaturii universale este John Milton, care în *Paradisul pierdut* se identifică cu Samson pentru că, asemeni lui, se considera un om puternic învins de soartă. Celebre au rămas versurile: „*eyless, in Gaza, at the mill, with the slaves.*” („orb în Gaza, la roata de apă printre sclavi”).

Orbirea este, până la urmă, umbra pe care fiecare dintre noi trebuie să ne-o asumăm. Doar atunci când vom înțelege acest lucru, ceea ce considerăm o boală se poate transforma în mijloc, paradoxal, de iluminare. Doar coborând în propria beznă, închizând voit ochii la tot ceea ce ne înconjoară, putem să facem lumină în propria noastră ființă. Pentru că doar acolo îl putem găsi pe cel care spune despre sine „Eu sunt Lumina lumii”, Hristos Mântuitorul.

Bibliografie

- Annick de Souzenelle *Simbolismul corpului uman*, Ed. Amarcord, Timișoara, 1999.
- Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. 2, Ed. Artemis, București, 1995.
- Riffard Pierre, *Dicționarul esoterismului*, Ed. Nemira, București, 1998.